

אלכסנדר יעקבסון

החזווה שבהתפת מוסר

ג'קלין רוז, השלה של ציון: ציונות בל-נחת,

תרגום מאנגלית: עוזד וולקשטיין, רסלינג,

תל-אביב 2007, 203 עמודים.

I. הצעינות על הספה של פריד

ספר זה עוסק בביקורת הציונות ומדינת ישראל כיצירתה של התנועה הציונית וירושת גישותיה ודפוסי התנהוגתה. הפרק הראשון מציג את הציונות כగרסה מודרנית פוליטית של המשיחיות היהודית וכגלגול מודרני של השבאות. הפרק השני ניתן, תוך שימוש נרחב בຄלים פסיאנגלייטיים, של אבות הציונות ושל רעיוניהם. הפרק השלישי מנתח את המדריכות הציונית והישראלית, בראש ובראשונה ביחס לפיליטנים, לאור מצאי שני הפרקים הראשונים, ומציג אותה כפונקציה של טראומת החולשה והפגיעות היהודית ששיאה בשואה, ושל הביסיון הציוני לרפא טראומה זו על-ידי העצמה – מופרשת ומעוותת, לדעת המחברת – של העם היהודי.

יחסה המוצחר של המחברת לציונות אינה חד-משמעית. היא מדגישה שאין היא "מכינה לראות בזכונות עלבן, מלאה גסה", ואין היא מצטרפת לאלה השוללים אותה "שלילה פשיטה וגורפת" (36–37). מצד שני, הרעיון הציוני עצמו, מיסודה, נתפס כמקיל את זרعي הפורענות המתגממת במצוות הישראלית; משום כך אין המחברת

מסתפקת בשלילת היבטים מסוימים של המדייניות והמצוות הישראלית – כמו, למשל, הכיבוש בעקבות מלחמת 1967 – אלא מכוננת את עיקר ביקורתה כלפי יסודות הרעיון והמפעל הציוני. הגשר בין שתי העמדות האלה הוא אהדותה המודגשת של המחברת כלפי אותן גישות אופוזיציוניות בתוך התנועה הציונית שדגלו במדינה דו-לאומית ולא עצמאות לאומיות יהודית. בהקשר זה היא מרבה להזכיר את מרטין בובר ואת חנה ארנדט ולהסתמך על דבריהם.

בעוד שהמחברת מכירה בכך ש"הציונות לא הייתה מעולם מקשה אותה" (11) והיו בה, מראשיתה, מחליקות פנימיות לרוב, היא מעוניינת להתמקד באותו חזון ציוני שנעשה במרוצת הזמן לדימוי העצמי הרשמי או הדומיננטי של האומה החדשה – חזון הרואה בישראל אומה הבוגרת למתקפה מתמדת ומונה בעודה להכיר באלים שהיא עצמה מחוללת. הציונות אינה הגורם הבלעדי בתולדות הסכסוך. אין לנתק את הדיון בציונות מן הלחצים ההיסטוריים, הרקיפות ולבסוף רצח העם אשר הבינו את שאיפתו של העם היהודי להגדרה עצמית בבית לאומי. עם זאת אבי סבירה כי הציונות, כחומרה קולקטטיבית, התעצבה על-ידי מיליון מושגים שעוצמו היתריה סנוראה את עיניה, לעיתים עד כדי עיוורון לתוצאותיה האפשריות של משאלותיה ופועלותיה – תוצאה שהמחייב המר שדן גוכות מישראל כארמה כמו גם העול שהן גורמות

החזווה שבהטפת מוסר

לפלסטינים ניכרים יותר ווותר על מנת להבין את הדברים
לעומם אני סבורה שעליינו לעשות שימוש בכלים של
פסיכואנליה, אשר תמיד היה לה בענייני תפקיד מכריע
במסגרת המחשבה הביקורתית (11).

ואולם, מדגישה המחברת, ספרה "אינו מציע ניתוח פסיכואנליטי של
הציונות", כפי שהיא מכונה, שלא בצדך לדבריה, אלה שייחסו לספרה
(לאחר פרסום המקור האנגלי) טענה כי הציונות "נגועה בਪתולוגיה
'יהודית'". "ביבסין להבין את הרכיבים הנפשיים הספציפיים ואת
המציע הפנטומטי במערכות של קבוצה או זהות מסוימת אין שום
האשמה, עלבון או השפה. עקרון היסוד של הפסיכואנליה קבוע כי
הלא-מורע לעולם [הדגשה במקור] אינו מבזה את בעלי. יעדו
המושחר של פרויד בפרשנות החלומות היה השבת כבחה – die
Würde – של הנפש" (12).

כאשר מי מתלמידיו של ד"ר פרויד מזכיר על כך ש"אינו מציע
ניתוח פסיכואנליטי" של תופעה אותה הוא מנתה בעורת "שימוש
בכלים של פסיכואנליה", יש חשש כי לפניו הכהשה של המציאות
או אף חמור מכך, הדחתה. ספרה של ג'קלין רוז הוא אכן תערובת
של ניתוח פסיכואנליטי – ולעתים פסיכיאטרי – של הציונות
וביקורת פוליטית-אידיאולוגית עליה. "אני מאמין כי ישראל של
ימינו כורעת תחת בעיות שהוריישו לה רגעי הולתה, ולפיכך ראוי
לרשום את תוהאי האסון ומתווי התקווה כאחת רצוא ושוב, מן העבר

אל ההווה ובחזורה. מטעם זה הספר אינו מצית למהלך כרונולוגי (19).

ואכן, הספר אינו מצית למהלך כרונולוגי – או תמאטי – חמור: הוא עבר מן העבר אל ההווה ובחזרה, מدلג מנושא לנושא, מהכלל אל הפרט ומהפרט להכללות גורפות, משלוי התופעה הבנחרת אל לב הרים המרכזי שלה (ambil להבחן בין השנים), מציאות דבריו של פועל מהימן והקיצוני להעורת על מהות הציונות ואופייה הפגום מיסחו של החברה שῆמה בישראל – ובכל מקום מתגלים סימנים לאותם עיוותים נפשיים קשים. אין ספק שהMASTER העיקרי של הספר הוא אכן, בninger להכחשת המחברת, כי הציונות "גנואה בפתולוגיה ייחודית"; קריאת הספר אינה מאפשרת כל התרשות אחרת. המבנה הנפשי של הציונות – וכותזהה מכך, של החברה הישראלית – כפי שהוא מצטיר בספר גנוע בפסיכולוגיה עמוקה, או ליתר דיוק בשיל פתולוגיות. "המטופל" מסוכן לעצמו ולסביבה, ואין לו מרפא – על כל פנים במתכונתו הקימית כמדינה-לאום יהודית; "מתווה התקווה" עבورو הוא באימוץ הרעיון הדו-לאומי.

אופייה של הציונות בגרסת הרים המרכזי שלה כזהיה משיחית מטורפת בא לדי ביוטי קוזם כל בכך שהוגיה ומב Hegel, לטענת המחברת, על גבול הפסיכולוגיה הנפשית, ובמקרה של הרצל – בבירור מעבר לגבול זה (83–82; 52–53). אבחן זה נשען על ראיות כבדות משקל: הרצל, שהיה בעל "דמיון יוצא לשbetaי צבי וכמוهو" "שואב את השראתו מפרצי-יצירה מאבים", ראה את

עצמם כגואל היהודים, אם כי "לקראת סוף ימי סיגל לעצמו מירה של זירות" לגבי משיחותו (53). הוא "עצמו העיד כי חיבר את מדינת היהודים" כמו שאחז בו דיבוק. הוא חש כי הוא עומד לצאת מdeathו. מי שראה אותו ברוחם באותו ימים "התרשם... כי הוא סובל מהלם פסיכוטי או נאבק במחללה נוראה". אולם "הדייכאון הציוני אינו מוגבל לקדחת היצירה המאנית של הרצל": גם ויזמן מודה במכותם למוחקין כי היה אצל רופא והוא אבחן אצל חולשת עצבים וחולשה באברי הנשימה", ולפניהם כן הוא כתב לאරוסתו, בעקבות אכזבתו מחדש התנועה הציונית, כי "אנחנו עצביים, נרפים, רופסים, בלתי-כשרים להגשטו של החזון היהודי" (83). ראיות אלה ושכמתן אמורות לשבען את הקורא כי מדובר בחבורה של אנשים מעורערים בנפשם. אין פלא שגם החזון שלהם היה מטורף והזויה: "הציונות הייתה כרוכה מראשתה במידה של 'התרש' כנגד המציאות וتبיעותיו של היגון" (86). הקורא התמים עשוי לתהות עד כמה נדיר הוא שתנועה מהפכנית כרוכה במידה של התרש כנגד המציאות (או אדם כותב "כאחוז דיבוק" ספר המכיל רעיון מהפכני). אולם ברור שההתרש הציוני היא מסגר פרוע ומסוכן במיוחד:

"כתנועה פוליטית הציונית פותרת את עצמה בעת והענה אותה מדין וחשבון מפני העולם וממשא ומגע עם המציאות. המטופל השروع על הספה בחודרים של פרויד או יונג אינו יודע כי הוא נתן לדמיונות שואה. אך כפי שנזכיר, הציונות היא בגדר קריית תיגר

על המציאות המודעת למעמדה ככזאת; חלום אשר הרא ערך להחלומיותו ומתמסר לה בכל מאודו" (40). "בומה לויצמן, מתייחס בן-גוריון לציוויתו כערעור פלאי על חוקי המציאות. בהתחשב באופיו הבלתי-רצionario של המפעל... אין לנו לתלות את יהבו אלא במשיחיות" (65). ואכן, הדמיון האישי המופלג בין הרצל לבין שבתאי צבי מסמל תופעה רחבה ומהותית יותר: "דרךה של הציונות, על כל עיקוליה – ובכלל זה הציונות והחילונית – עומדת בסימן המשיחיות" (50). על ציווית ומשיחיות דיברו רבים; לשיטת נקלין רוז, המשיחיות הציונית פירושה ויתור מודע על הרציונליות. "בתוך תוכה ידעה הציונות כי היא מטפה חזון שאינו בר-קיימה, ולכן נארכה משחר ימיה לצאת נגד העולם כולו; להיות חזקה, ועוד יותר מכך, כל יכולה" (134).

דמיונות-שווא? חלום? חזון שאינו בר-קיימה? אבל הרי החזון הוגשם, המדינה היהודית קמה ומתקימת 60 שנה, מילוני תושבים מדברים עברית (הישג שגם הרצל, כידוע, לא האמין כי הוא אפשרי), ספרה של המחברת מתפרנס, בתרגום עברי, במדינה מבוגדת- למציאות זו. אלא אם כן המחברת מאמין עצמה בסיסים – או גרווע מכך, ב"כל-יכולתה" של התנועה הלאומית היהודית – עליה להודות כי הציונות לא יכולה להגיע להישגים אלה תוך יציאה נגד כול העולם" וניתוק מהמציאות הפלורטיבית. והרי יכולתה של הציונות – החל מהרצל – לגייס את תמיכתם של גורמים בינלאומיים רבים – עצמה – ככלומר, גורמים שהם חלק מרכזי מאותה עולם שנגד "עולם"

הציונות יוצאה כביבול – היא מן המפורסמות. היא מוכרת היטב גם למחברת, המקוננת על תמייתה של אריה"ב במדיניות הישראלית (196–197); למעשה היא קרובה לטעון כי ישראל מעצבת את המדיניות של מושב באזור שלו יותר מאשר שהיא משתמש כמכשיר למדיניות האמריקנית – אכן הד לתפיסות בדבר "כל-יכולים" של היהודים. האם יש שהוא יותר חזוי, מופרך ומנותק מהמציאות מאשר הטענה כי בוגרין פועל בניגוד לחוקי ההיגיון הפוליטי והשליך את הbaru רק על המשיחיות? זאת ועוד: המחברת סבורה כי ישראל, בהיותה עצמה אורתית, מפרישה מאוד בטענותיה באשר לסכנותה שהיא בתונה בהן, ובודאי שלא נשקף לה איום קימי (17); כפי שנראה בהמשך, איום קימי לא נשקף לה, לדעת המחברת, מעולם. אם כך, על אחת כמה וכמה שאי-אפשר לטעון כי הציונות טיפה – ועוד במידע – "חזון שאיינו בר-קיימא"; אפשר רק, אם רצים, להציג על כך שהיא הצליחה להגשים את חזונה. מיטב השיר הפסיכואנליטי – כובו.

2. כוחנות נשלת פשר

היעיות הנפשי של הציונות שהמחברת מרבה לזרז בו לאורך הספר היא תסביך הרדייפה המתועל לאגרסיה – "חזון הראה בישראל אומה הבתונה למתקפה מתמדת ומנוע עדיה להכיד באלימות שהיא עצמה מחוללת" (11). "עצמה הצבאית של ישראל מציבה אותה בין המדינות החזקות בעולם, ובכל זאת היא בוחרת להציג את עצמה כמו שלנצח עומדת על נפשה, כאילו החולשה הייתה לה לנשך

והפגיעה היא מקור כוחה" (17). מכאן הצדקה, אי-היכולת להכיר בסבלם של הפליטים, והנטיה המתמדת לשימוש חסר-פרופורציות בכוח צבאי. עיות זה זו התפתח על רקע שאיפתה (הモבנת כשלעצמה, לשיטת המחברת) של הציונות להעצים את היהודים חסרי-המולדות כדי להתגבר על חולשתם ועל השפלהם.

ובן שכל צד לסכום לאומי גונה באופן טבעי לראות בחומרה, ולעתים בהפרזה, את האוים הנשקל לו מהצד השני, ואת פגיעתו בו, ולהמעט בתרומתו שלו לעימות ובஸלו של הצד השני. נטיה טבעית זו מלואה כל סכום לאומיים, ולמעשה כל סוג של מאבק ועימות בין בני אדם. כדי לציין עובדה טרייניאלית זו ספק אם יש הצדקה להטריד את מנוחתו של פרויד. מבן שלגיטימי בהחלט ליטוסק בגילוייה של תופעה אנושית זו בתבונת הציונית ובמציאות הישראלית דזוקא. לגיטימי גם לטעון כי הציונים והישראלים "מצטיינים" בתוכנה זו באופן מיוחד, בעוצמה חריגת. אולם כדי להעלות ברצינות טענה כזו, יש לנסתות ולהעריך באופן רציני את הסכנות שאכן נשקפו ונשקפות לצד היהודי בסכום. אם אין בוחנים את הסכנה, אין אפשר לדעת שהתגובה עליה היא באמת "מופרשת"?'? הדבר נכון בלי כל קשר לשאלתஇזה צד לסכום צריך להיחשב לבודק או צודק יותר. גם חיל בצבאה של גרמניה הנאצית אינו מאשר באיליות "מופרשת", בשל עצם העובדה שהוא נלחם באליה שנלחמו בו; על כל פנים, אין מנתחים את התנהגוותו במצב זה במנוגדים של עיות נפשי. אפשר להציג על כך שהוא לא נהרג,

אבל לא להתפלא על כך שלא רצה להירג. ניתן כמובן לגנות חיל
זה על עצם העובדה שהוא שרת את הרוע המוחלט; אולם יש לציין
כי המחברת איבנה מתחארת את המפעל הציוני במושגים כאלה:

אין בכלל הדברים האלה כדי לגורען כמעט לגמרי מן
הגיטימיות של רצונו של העם היהודי במולדת או מעוצמתה
של האמונה היהודית כי מולדת זו ראוי שתיכון בפלשתינה,
ומרות הסכנות הצפונות באמונה זו והועל הגלום בה כלפי
עמיה הילדיים של הארץ.... אין חולק על חלוקם של העربים
בטיולו של חזון הקיום המשותף; ובכלל זאת, התנגדותם
להתיישבות היהודית בארץ רואיה להבנה (158–159).

השאיפה הציונית למולדת הייתה אפוא בעיני המחברת לגיטימית, אך
התנגדות של הערבים הפלשיינים לציווית היהודה לגיטימית אף
היא (למעשה, לגיטימית יותר); לא כאן ולא בשום מקום אחר בספר
אין דיון בשאלת מדוע, בעצם, רק מדינה דו-לאומית, ולא חילוקת
הארץ לשתי מדינות שהתקבלה ב-1947 על-ידי הורם המרכז
בציונות, צריכה להיחשב לפתרון ראוי לדילמה זו. מכל מקום, אם
יש לגיטימיות כלשהי, אפילו חילוק ומסוגת, למפעל הציוני, ואם
אין חולקים על כך שמדובר זה אכן בתקל בהתנגדות אלימה (ראיה
להבנה ככל שתדריה), נשאלת ביתר שאות השאלה: איזו ממשמעות יש
לטענה כי הציונות, מראשית דרכה, הפרישה באופן חרור ושיטתי
בהפעלת כוח נגד מתנגדיה הערביים, אם אין מתחאים ביישור ובאופן
מציאותי את האופן שבו מתנגדיה הערבים הפעילו כוח, ואיימו

בהפעלת כוח, נגדה? ההפרזה בתגובה היא, בהגדלה, ביחס לאיים – אלא אם כן הטענה היא כי האים כולם הוא פרי הדמיון, מה שהמחברת מודגישה שאינה טעונה (35).

הטענה בדבר תגובה מופרזה לאיים היא תמיד אפשרית וראיה לבחינה, גם לטוכה איום חמוץ – ושוב, בלי קשר לשאלת על מי מטילים את עיקר האחירות לעימות. אולם היא חסרת כל ערך מוסרי או אנליטי כאשר אין הצד הערנה ממשית של האים עצמו, ולפחות בשמשתמע – קביעה כיצד היה ניתן וראוי להתמודד עם האים בדרך שאינה מופרצת. אין בספר שלפנינו התייחסות רצינית לשאלה זו, וההתיחסות המועטה אליה הנו בלתי-רציניות בעיליל, כפי שנראה בהמשך. לאחר שהשימוש בכוח מצד הציוני והישראלי הוגדר מראש כביטוי להפרעה נפשית, שוב אין צורך להתייחס עניינית לטענותיו של המטוףל בעניין זה, עצם השמעתו רק מוכיחה את חומרת מצבו הנפשי.

מאחר שהמחברת תולח באידיאולוגיה הציונית דזוקא (בגרסת הורם המרכזי שלה, שלא הסתפק במדינה דו-לאומית), ולא בדינאמיקה הרגילה והציפייה של סכסוך לאומי, את הגנטיה של התנועה הציונית ושל מזינת ישראל להפריז בחומרת האיים הנשקפים להן מצד השכנים הערבים, ראוי לבחון את כיוון השפעתה של האידיאולוגיה הציונית בתחום זה. לפחות לכארה, האינטרס היסודי של הציונות, ומכאן – הגנטיה המודעת או הבלתי-מודעת שלה, הם להפריז במידה הסכנה הנשקפת לי היהודי הגלות

ולהמעיט במידה הסכנה הצפיה ליהודים בארץ ישראל. מטרת הציונות היא לשכנע את היהודים לבוא לאرض ולהישאר בה. את זאת אין משים על-ידי ניפוח הסכנות הצפויות למי שבא ולמי שנשאר. לא לשוו אמדגושים מבקרים הציונות את העבודה כי ישראל היא מקום מסוכן באופין ייחסי ליהודים, וראויים בה כשלון של תנועה שהבטיחה ליהודים "מקלט בטוח". מראשית דרכה של הציונות זההרו מנהיגיה (החל מהרצל) את היהודים כי אסון צפוי להם אם לא יעצבו את אירופה. חלק מאזרחותיהם נשמע בדיעד מבנאי את השואה – אבל רק בדיעד; את מה שהיה צפוי באמצעות יהודית אירופה איש מבנאי האסון לא היה מסוגל לדמיין. רבים מיהודי אירופה בודאי באזהרות אלה וריעת-פאניתה, פרנויה ו/או מניפולציה. ואכן, אין סיבה לפkap בכך שההעמולה הציונית בושא זה לקתה לעתים בחסרונות הרגלים של תעומלה. אלא שהמציאות עתה לבסוף על כל תעומלה; מסתבר שלא זו בלבד שלעתים הפרנויאיד אכן נרדף, אלא שלפעמים הוא נרדף יותר מכפי שהיא מסוגל לתאר לעצמו בשיא הפרנויה שלו. ככל שהדגשת האיום הבשיק ליהודי התפוצות היא מהותית לאידיאולוגיה הציונית שלולטת הגלות, כך יש לה נטיה טבעית להגדיש, עד כדי הפרזה, את כל הטוב הצפוי ליהודים בארץ חמדת אבות. הפרזה בחומרת האיום הפיזי הבשיק למי שיעלתה לארץ (או יישאר בה) מצד השכנים העربים היא ההפר גמור מאינטראס ציוני ומאנטיניקט ציוני. כך באים מבקרים הציונות בטיענות להרצל על כך שלא השכיל להבין – או שמא לא רצה להבין – כי מפעל

ההתמיישבות היהודית בארץ צפוי לעורר את התנגדותם והקשה של התושבים הערביים, ומשום כך תיאר באופן אידילי את יחסיו היהודים והערבים ב"אלטנוילנד". גם ג'קלין רוז מבקרת אותו על כך (81-80).

נראה אפוא כי כאשר מנהיג ציוני, או סתם ציוני, מפריז בחומרת האיום הערבי, ההנחה צריכה להיות שהוא מושפע מההיגיון הרגיל של סכסוך לאומי (או סכסוך סתום), באופן שאינו שונה מהדרך שבה היוונים והטורקים בקפריסין, למשל, רואים זה את זה;Undeinde, כאמור, יש לבחון את טענת ההפרזה לגופה בכל מקרה ומרקודה, בארץ ובכפריסין כאחד. לעומת זאת, אם רוצים להשוו באותו ציוני שהוא מושפע מהאידיאולוגיה הציונית דווקא, לחשד זה יש מקום כאשר הוא מתעלם מהנסיבות הכרוכות בסכסוך או ממעט בחומרתן. ציוני, בטור שכזה, צריך להיות חשוד בנטיה טبيعית להדיח את מידת החומרה של הסכסוך שהמפעל הלאומי היהודי, בכל גרסה שלו, היה צפוי לעורר בארץ בעלת רוב ערבי-מוסלמי הנמצאת בלב ליבו של המזרח התקיכון. לחשד זה חשופים אנשי תנועת העובדה הציונית בשלבים המוקדמים בהם נהגו לטעון כי ההתנגדות הערבית לציונות מקורה בהסתה של האפרדים – משמע, שהעם היהודי בארץ אינו באמת מתנגד מפעל הציוני. ביתר שאת חשופים לחשד זה התומכים העקבתיים בפתרון הדו-לאומי בקרב הציונים, גיבורייה של מחברת הספר. אלה שאפו לסוג מסוים של בית לאומי יהדי בארץ ישראל השלמה והאמינו כי אפשר להשיג מטרה זו ולא ריבונות

וללא כוח צבאי. הם הרבו לבקר את אנשי הזרם המרכזי בציונות על קר שאלת צייפותם ליותר לטובות המדינה היהודית ולו על חלק מפלשתין הערבית, אבל מיעוטו, קר בראה, לשאול את עצם איזה סיכוי יש לכך שערבי פלסטין יותרו, מרצונם הטוב, על ערביותה המובהקת של פלשתין כולה לטובות מדינה דו-לאומית המשותפת להם ול"בטע הור" הציוני שפלש לאדמתם.

המחברת מביאה אומנם את דברי הביקורת של תומכי הדו-לאומיות הציוניות נגד ההנאהה הציונית על קר שפירבה לבחון ברצינות את האופציה הדו-לאומית ואף "החמצה הוזמנויות" לעשות זאת (93–94). אולם כאשר מיעוט רדייקלי בתוך מחנה מסויים מתפלמס עם הנגагתו, אין הדבר מעיד בהכרח על עמדותיהם של אויביו החיצוניים של מחנה זה. אם בוכר או מאגנס בקרואת בן-גוריון על דחינת הרעיון הדו-לאומי (או אף אנשי "השומר הצעיר" העשו זאת, אם כי אלה "איינו" את תמיינם במדינה דו-לאומית בתביעה לעלייה יהודית חופשית), אין הדבר הופך את המופתי להסיד – אפילו פוטנציאלי – של המדינה הדו-לאומית. למעשה, אפילו הקומוניסטים הערבים, מיעוט זעיר שעמדותיו היו הפחות-לאומניות בחברה הפלטנית, סירבו לאמץ את הרעיון הדו-לאומי כאשר חברייהם היהודים עשו זאת במהלך שנות הארבעים. התנוועה הקומוניסטית בארץ התפלגה (בין היתר) על רקע זה: "הliga להחרור לאומי" הערבית דרשה מדינה ערבית בפלשתין, תוך הכרנות לכבד את זכויות היהודים כמייעוט לאומי. הייתה זו עמדה אנטי-

לאומנית רדיקלית במושגי החברה הפלשתינית והעולם היהודי, אבל עדין היא תבעה, במסגרת הקונסנסוס של השמאלי היהודי באזור כלול, מדינה ערבית (הקשרורה במוחזר באומה הערבית ובשאיפותיה לאחדות) ולא דו-לאומית. בסופה של דבר, השינוי בעמדה הסובייטית ב-1947 ותמיינכת בריה"מ בחלוקה הביאו את הקומוניסטים הערבים והיהודים כאחד לתמוך בפתרון של שתי מדינות לשני העמים. אולם ההנהגה הערבית הפלשתינית דחתה לא רק רעיון זה – היא דחתה באותו תוקף, ובאותם יומיי מלחמה, את רעיון המדינה הדו-לאומית ("פדרציה יהודית-ערבית") שהוצע בדעת-מייעוט על-ידי חלק מחברי UNSCOP – ועדת האו"ם שחקרה את המצב בארץ והמליצה ברוב דעתות על חלוקתה לשתי מדינות. אילו היו הפלשתינים ומדינות ערב מקבלים את הצעת המייעוט, ולא היו מותירים את הצעת החלוקה כפתרון היחיד העומד לדין בעצרת האו"ם לקראת ההצבעה המפורסמת ב-כ"ט בנובמבר, ספק רב אם היה נמצא הרוב הדרוש של שני-שליש בעצרת הכללית למען אישור תוכנית החלוקה. בעוד שיתרנו הגدول של הרעיון הדו-לאומי בענייני תומכי הציונים היה בכך שהוא מייתר, כמובן, את הצורך בשימוש בכוח, האמת היא שרענון זה, ממש כמו רעיון המדינה היהודית (ולו חלק מהארץ), לא היה ניתן להגשה, בשל עמדתו הנחרצת של הצד היהודי, אלא במלחמה.

אמת – אין זה הוגן לשפט את החסידים הציוניים של הרעיון הדואומי בימי המנדט לאור מה שידוע לנו היום, לאחר עשרות שנים,

על אופיה של הלאומיות הערבית באזור כולם (ללא קשר לסכסוך הישראלי-ערבי), על מידת שכיחותם של הסדרים דו-לאומיים באזור זה ועל היחס הרווח בו למיינוטים לא-ערביים ולא-מוסלמים (גם שאלה אינה "נטע זר" ש"בָא מפולין"). זאת ועוד – השיח הדו-לאומי בתבונת הציונית היה בשיאו כאשר האימפריה הבריטית הייתה בשיאה. ניתן היה לחלום או על הסדר דו-לאומי בארץ בחסות בריטית, ולהאמין שגם אם האימפריה תותר על שליטתה היישירה והרשמית, היא תהיה בעלת-השפעה במידה מספקת כדי להתעורר ולהשכנן שלום אם שתי הקהילות הלאומיות בארץ לא יוכלו להסתדר בלי עזרתה. באופן דומה מתקיים היום הסדר הרב-לאומי בלבנטינה בחסות כוחות נאט"ו החונים שם ו"ומתווכים" מטעם עצמות המערב, המשגיחים על התבוננות הקבוצות האתניות היריבות. לא בהכרח צריך לחשוד בציונים תומכי דו-לאומיות דאואם הם היו מסוגלים להאמין כי הסדר דו-לאומי יהודי-ערבי יוכל גם בمؤثر התקין שהשתחרר מהקוולניאליזם – זה הנשלט, כאמור, על-ידי הלאומיות הערבית כפי שהיא מוכרת לנו היום.

יש עוד דבר אחד לנו היום שלא היה ידוע לתומכי הפתרון הדו-לאומי נושא "ברית שלום" בשנות העשרים והשושים: הם לא יכולו לדעת מהו המחיר ההומניטרי האמתי של נכונותם לוויה, למען סיכויי ההסכם עם ערבי הארץ, על תביעתו של הולם המרכזי: בציונות לעלייה המונית. מבחינותם היה זה ויתור במישור הלאומי: מכיוון שלא היה דבר שהערבים התנגדו לו באופן קטגורי יותר

מאשר הגירה המונית של יהודים לארץ, הם קיוו שהרוב הערבי ישתכנע לקבל את רעיון המדינה הדו-לאומית אם יובטח לו שיכל להמשיך ולהיות בה רוב. בדייעך, ברור שאימוץ העמדת זאת על ידי התנועה הציונית לא היה מוביל להסכמה ההגנה הערבית למדינה דו-לאומית, אבל הוא בהחלט היה יכול לחרוץ את דגם של כמה עשרות אלפי בני אדם. את זאת לא ניתן היה לדעת אז. אולם גם אם מנסים לנתח את הדברים על-פי הנתונים של שנות העשרים, השלושים והארבעים, נראה כי אנשים אלה, עם כל האהדה למנייעיהם, צריכים לתפוס מקום גבוה מאוד ברשימת הציונים שסוננוoro עליידי האידיאולוגיה – ליתר דיוק, עליידי שתי האידיאולוגיות שהאמינו בהן, זו הציונית וזו הומניסטי-liberalית. גם מי שモודה עם שתי האידיאולוגיות האלה, יכול ללמד מפרשה זו עד כמה מסוכן להרשות לאידיאולוגיה כלשהי לנצח את השכל היישר. לעומת זאת ציונית זו, הציונות נוסח בן-גוריון היא (גם בפן המתון והਮוכן לפשרה שלה, וגם בפן ה"אקטיביסטי" והמוכן לשימוש בכוח) המופכחות בהתגלמותה. אפשר כמובן לשולץ ציונות זו מבחינה מוסרית, אם אין מקבלים את השאייפה לעצמאות יהודית כשייפה לגיטימית (גם אם יש לכך נוכחות לחיקת הארץ); אולם הדבר האחרון שהוא מזמין הוא טיפול בכלים פסיכואנליטיים.

זאת ועוד – גם מי שסביר, כמו המחברת, ש מבחינה מוסרית הייתה ליוזם, מלכתחילה, רק זכות לתבוע "בית לאומי" במסגרת מדינה

דו-לאומית אך לא מדינה עצמאית, צריך עדין להתמודד עם הטענה כי לנוכח העמדת הפליטונית, לא הייתה למעשה אפשרות להקים ולקיים בארץ ישות לאומית יהודית כלשהו אלא בחסות הריבונות היהודית והכוח הצבאי היהודי, ואף אם ישות המוגדרת כדו-לאומית הייתה קמה, נשאלת השאלה אם סביר שאופייה הדו-לאומי היה נשמר לארוך זמן בארץ שיש בה רוב ערבי מוסלמי, הנמצאת בלבו של העולם العربي-מוסלמי, כאשר הצד האל-ערבי של הסדר דו-לאומי זה נחשב על-די הרוב היהודי בארץ ובאזור כ"נתע זר". יתרה מזאת, גם מי שסביר, ב빙ור למחברת, כי לא היה מוקף לשום תביעה לאומית יהודית בארץ, וראוי היה מלכתחילה כי היהודים לא יגיעו בהמניהם לפוליטין, עדין אינו פטור מלענות על השאלה אם הייתה דרכ' מעשית להבטיח את שלומו הפיזי של הקיבוץ האנושי היהודי בארץ, מרגע שהתחווה, שלא במסגרת מדינת-לאום היהודי. על כל פנים, נציגי הוועד היהודי העליון בארץ סירבו, במקרים הבלתי-רשמיים עם חברי ועדת האו"ם (בפניה הם לא היו מוכנים להופיע באופן רשמי) להתחייב כי אם תוקם, לפי דרישתם, מדינה ערבית בכל פוליטין, היא תאפשר לכל היהודים הנמצאים בארץ להמשיך ולהיות בה ומכבד את זכויותיהם. ניתן לטעון כי מרגע שנוצרה היישוב היהודי בהיקף ממשותי בארץ, חלה שאלה מהמדינה היהודית להיות, בעיקר, שאלת אידיאולוגית. מרגע זה ואילך, כדי אפשר לטעון, הכותב הצורך במדינה היהודית משיקולים הומניטריים (הקשרים היהודי הארץ, גם אם מתעלמים לחלוטין

מגורל היהודים מחוץ לגבולותיה – דבר שאין זה מובן מלאי כי הוא ראוי מבחינה הומניארית). שיקולים אלה אינם תלויים כלל באימוץ העמדת הציונות – אפילו בגרסה המינימליסטית של קלין רות. אפשר, מצד שני, לטעון שאין זה כך, ושהיו, או יתכן שהיו, אופציות אחרות. אולם כדי לטעון בראציות טענה כזאת, אין להסתפק בהטפות-מוסר לצד היהודי ובנויות המבנה הנפשי שלו, אלא צריך לבחון את אופייה של התנועה המלאומית הערבית-פלסטיניית, את עמדות זרמים השונים ומנבגיה, את יחסם לאפשרויות של פשרה עם היהודים ואת גישתם לנושא השימוש בכוח, וכן את ההקשר האזרחי של כל השאלות האלה. לכל זה אין זכר בספר שלפנינו. המחברת מניחת אומנם כי אילו שמעו הורם המרכז של הציונות בקהלם של אנשי "ברית שלום" ודומיהם, "הציונות עשויה הייתה ליצור אופתיות שכוחה להבקיע מבעד לפוליטיקה, להישיר מבט אל החיים האפליה שבקרבה ולפנות מקום לגר היושב בתוכה (או אפילו לראות את עצמה כגר היושב בקרב ערבי פלסטין)" (103). אולם אין היא מתעניינת בשאלת באיזו מידת היו ערבי פלسطين מוכנים לראות את עצמו כ"గרים היושבים בתוך" הציונות המוכנכת, חסרת העצמה הצבאית, שהיא מוכנה למצוא לה הצדקה, או אפילו להרשות כי מספר ניכר של "גרים" ציוניים יבואו לפלסטין ויישבו בה, ובכך יהפכו אותה מארץ ערבית למדינה דו-לאומית.

ואכן, המחברת מצהירה במפורש כי בכוונתה לעסוק בצד אחד בלבד – הצד היהודי. היא מציינת כי משתתפי הסמינר בפרינסטון

שבו נדונו הנושאים העומדים במרקזו של הספר דחקו בה "שוב ושוב להשמע דברי ביקורת על הלאומיות הערבית, או להציגו ביתר שאת את העוינות והתקופנות הרווחת בעולם הערבי כלפי ישראל. ההכרה בכל אלה אין בה כדי לשנות את מטרתי... הדפים הבאים, המתמקדים בצד אחד של הדרמה ההיסטורית, שואבים את השראתם מן התובנה הפסיכואנגליטית הגורסת כי הדרך לשינוי עוברת בראש ובראשונה דרך ידיעת עצמן" (23). לפני כן היא מעירה כי "התביעה כי אומה מסוימת תקבל אחריות למשעה אינה שוקלה לטענה כי האשם כולם רובין על כתפיה של אותה אומה" (שם). ואולם, בנאיו בכל שזה יישמע, אין מבוס מלשוב ולומר כי סכטוק בין שני הצדדים הוא סוג של אינטראקציה. אי-אפשר לבתח התנהוגות של צד אחד לאיבטראקטיה זו, או לשפוט אותה שייפות מוסרי, בלי לקחת בחשבון את התנהוגות הצד השני. מובן שהקלין רוז רוחקה מלהיות הראשונה לנתח את הסכטוק היישראלי-ערבי בתופן כזה; ספרה הוא רק דוגמה קיצונית לסוגה שלמה. מי ש"מתמקד בצד אחד של הדרמה ההיסטורית" אינו יכול אלא להציג תמונה מסולפת לחוטין של דרמה זו, ואין לו דבר מועיל לומר על התנהוגותו של אותו צד שאת דרכיו הוא מעוניין לבקר ולשפר. הדבר דומה לסרט המתעד ריב בין שני אנשים, שמננו מתכו את כל מה שמראה את מעשיו של אחד מהם. אך יכול זה שתבעותו האלימות, המשוננות וחסירות-הפשר נשארו מתועדות "לדעתי את עצמו" אם יאלצו אותו לצפות בסרט כזה? נניח, לצורך הדיון, כי האדם בו

מדובר אכן חרג באופן בולט וחוור מגבלות הסביר במהלך אותה מריבבה, האם השיטה המתויארת כאן היא הכליל החינוכי המתאים כדי לשכנעו בכך? מובן שעצם העובדה, שהמחברת אינה חולקת עליה, כי הצד הערבי מרים את תרומתו לסכוסר ולאלימות הכרוכה בו, אינה סותרת בהכרח שום טענה בדבר חלקו של הצד היהודי באחריות. אולם אין שום אפשרות לומר מהו חלק זה אם "מתמקדים הצד אחד

של הדrama ההיסטורית".

לדברי המחברת, "הציונות חשה מזו ומעולם כי היא גתונה תחת איום, ולעתים קרובות היו לה סיבות טובות לחוש כך – העربים לא רצו מדינה יהודית בקרבתם, ורבים מהם דבקים בעמדת זו עד היום. אולם הדברים מועדים להסתבך בשעה ששוב אין רק מתיראים מפני האסון, אלא מצפים לו בתורת שלב הכרחי בתוכנית אלוהית. לאור התפיסה המשיחית של דברי ימי העוזם, סדר הדברים הקוסמי הוא שמייעד את האומה להוסיף לחיות על חרבה" (36). מובן שעצם העובדה כי A מבקש להרוג את Z (בצדκ או שלא הצדκ), אין בה כל סטייה לאפשרות ש-Z משתוקק בסתר ליבו למגע והסיכון או היכדור במקום להתיירא מפני האסון הכרוך במגע זה, בהיותו שבוי באידיאולוגיה משיחית הרסנית. אולם בטרם מניחים לדברים להסתבך לא תקנה וננקקים לסדר הדברים הקוסמי ולתוכניות אלוהיות, ראוי בכלל זאת לדון בשאלת אם,מתי, ובאיזה מידת חרגה ההתנגדות הערבית לקיום המדינה היהודית מגדר "אי-רצון" גרידא, ולבשה צורות מעשיות יותר שתתרמו לדינאמיקה של הסכוסר – אולי

לא פחות מאשר התפיסה המשיחית של דברי ימי העולם מצד הציונים. אלא שהמחברת מעוניינת לעסוק בנטש המעוזה והמיוסרת של הציונים ולא באיזומים – אמיתיים או מודומים – על גופם. משום כך, כאשר היא מתיחסת לאיזומים אלה – במקרים מסוימים מאוד ותמיד כבדוך-אגב – נעשה הדבר באורה כה בלתי-רציני.

3. לשם מה כל הנשק הזה?

המחברת מצטטת בהרבה מאמר שפרסם מרטין בובר ב-27 במאי 1948, בעיצומם של הקרים הקשים ביותר לאחר הכרזת המדינה ופלישת צבאות ערבי ולפניהם ההפוגה הראשונה, שבו הוא טוען כי "הציונות צריכה הייתה להימנע מיצירתה של אומה בורמאלית [כלומר, מהקמת מדינה ריבונית ומגנונית הכהוניות], או מן הניסיון ליצור אומה כזאת" ומתՐיע מפני חזרת הנורמות האלימות שנוצרו במהלך העימות עם העربים לתוכה החברה היהודית (88–89).

המחברת מתפעלת מנובאה זו שבייתה "כמעט בטרם גורתה הירייה הראשונה של מערכת" 1948 (90). "כמעט בטרם גורתה הירייה הראשונה" – בסוף מאי 1948? ברור שאין לה מושג על מהלך המלחמה. מוזכר בשכועים הראשונים לאחר הכרזת העצמאות ולהפלישה של צבאות ערבי – בעיצומה של אותה מערכה עלייה אמר לירוע יגאל דין בישיבת הנהגה הציונית שהתלבטה אם להכריז על הקמת המדינה, כאשר נשאל לגבי הסיכוי לעמץ מול הפלישה הערבית הצפופה, כי הסיכויים הם שוקלים במקרה הטוב. ברור גם

הזהואה שבהתפתחות מוסר

שאין למחברת מושג על המלחמה העקבוה מדם שהתנהלה בין היהודים והערבים בארץ – בדרכים, בין יושבים סמוכים, בתוך יישובים מעורבים – במשך חמשים ארוכים לפני ה-15 במאי. כל זה הוא בבחינת "כמעט בטרם נורתה הירייה הראשונה". ואכן, אם רוצים "להתמקד בצד אחד של הדrama" – או יותר דיוק, להטיף מוסר לצד אחד של הדrama – אין באמת חשיבות לפרטים אלה. אבל איזה ערך יש לביסיון של המחברת לנתח ולשפוט את התנהגותו של הצד היהודי במהלך חמישים, אם ברור שאין היא יודעת, וספק אם יש לה עניין לדעת, מה באמת עבר על הצד היהודי במהלךם?

במסגרת סיורובה העקרוני לעסוק ברצינות בשאלת מידת האיום שבסchapf לצד היהודי לטסטור, קובעת המחברת כי "כיום שוררת בקרב ההיסטוריונים הסכמה רחבה שלמרות המערכת המרה לא נשפה

ב-1948 סכנה של ממש לעצם קיומה של המדינה הצעירה" (160). הסכמה זו היא, כך מסתבר, כה רחבה עד שאין צורך לאשך קביעה זו על-ידי הפניה לכתבי ההיסטוריונים כלשהם: נראה שהuder-סכמה-של-משה זה הוא מן המפורסמות שאינן צרכות ראייה. מיד בהמשך מביאה המחברת רשימה ארוכה של פריטי רכש צבאי מתוך "יום המלחמה" של בן-גוריון: "הזמןנו 50 תותחים ("גפוליאוניציקים") 65 מ"א, 5,000 פגזים, 15 מכנות ירייה... 3,000,000 כדורים" ועוד ועוד. הרשימה משתרעת על כמעט חצי-עמוד. אין המחברת מגלה לקוראיה מה פסול מצאה ברשימה זו, אולי הם מזומנים

בבירור להתרשם מוחשי האובייקטיבי של העיסוק, מצד מיסד המדינה היהודית בעיצומה של מלחמת העצמאות שלה, בשאלות של רכש צבאי. כל התווחים, הפגזים והכטורים הללו, ושוב תחמושת, מרגמות ואפלו טנקים – והרי שמענו זה עתה שלא נשקפה סכנה של ממש לקיומה של המדינה הזאת! נורא. אומנם קורה לעיתים שמדיניות עסקות ברכש צבאי גם במהלך מלחמות שהן רק "מערכה מרה", ללא أيام ממשי על עצם קיומן. זאת ועוד – ניתן אףלו למצוא צד זכות בעיסוקו של בן-גוריון בנושא הרכש הצבאי: הוא מזוכה אותו, לכוארה, מאשחת ההסתמכות הבלתי-על המשיחיות מתוך ראיית המפעל הציוני כ"ערעור פלאי על חוקי המציאות" (65). אך מאוחר שכבר הזכרה דעתו של מרטין בובר כי אסור היה לנסתות ולהפוך את היהודים לאומה נורמאלית, ברור שלפנינו עיוות פתולוגי.

אולם לא כל ההיסטוריה מסכימים עם המחברת בשתי הנקודות האלה – כי אין צורך של ממש לבחון את מעשי הצד היהודי, וכי על כל על-מנת להבין, ולהעריך, את התנהגותו של הצד היהודי, וכי על כל פבים לא נשקפה באותה מלחמה סכנה של ממש להישרדותו של ישראל. בני מורים, שהמחברת מודעת היטב לנכיבתו וلتארומתו לדיוון על גטיבות היוצרותה של בעית הפלייטים הפליטים (199, הערא 509), מתאר כך את הרקע לאימוץ אותה "תוכנית ד" שבמסגרתה החלה "ההגנה" במרץ 1948 בפעולות של כיבוש והרס כפרים פלשתיניים:

"בסוף חודש מרס שרצה בישוב היהודי אוירה של ציפייה
קודרת לבאות. מכל הבדיקות כמעט היו תחושה של מי
שגבו אל הקיר... מבחינה צבאית הילכה והזהקה עיבת
החנק שהטילו הערבים על התהבורה היהודית בכבישים ועל
הערים היהודיות... ליד מרבית היישובים היהודיים שכנו
ישובים ערביים; כפרים וערים ערביות ישבו לאורך
הכבישים ש קישרו בין היישובים הערביים; והוא גושים של
ישובים יהודים שארכבה להם סכנה חמורה במיזוח...
100,000 היהודים יושבי ירושלים היו נתונים במצב מוחלט
כמעט, מזונם ומלאי התהממות שלם הלו ופחתו... העתיד
נראה קדר עוד יותר: כעבור שבועות אחדים אמרורים היו
להתפשט מהארץ החיללים הבריטיים... ומדינות ערב השכנות
הזהירו עתה בגלוי על כוונתן לפולש לארץ ישראל. היישוב
תאבך על חייו. פלישה צבאות ערבי... עלולה הייתה להנחת
עליו את המהומה והחרונה.

על רקע זה התכנסו בראשית מרס ראשי "ההגנה" והכינו
את "תוכנית ד" – תוכנית שנועדה להגן על המדרינה היהודית
העתידה... לראשי "ההגנה" היה ברור: אם יש סיכוי כלשהו
להביס את הצבאות הסדרירים של מדינות ערבי שיפלשו לארץ,
הרי זה רק בתנאי שקדם-לכן יושג ניצחון בקרב נגד הכוחות
הערביים הלא-סדרירים, הן המקומיים והן אלה שבאו
מהארצות השכנות. כדי לנצח בקרב על הכבישים היו צריך

תחילתה "להשקייט" את הכפרים והערים והערבים שחלשו עליהם... או שישובים אלה ייכנעו בפני "ההגנה", או שיפנו מתושביהם ויהרסו. משמעות התוכנית הייתה לסלק גורמים עוניים בכוח או בפועל מן האזור הפנימי של השטח שנועד למدينة היהודית, ליצור רציפות טריטוריאלית בין הריכוזים העיקריים של האוכלוסייה היהודית ולהבטיח את הגבולות העתידיים של המדינה טרם תתרחש הפלישה הערבית. לאחר שהכוחות הלא-סדיירים של העربים התבפסו והתגוררו בכפרים, וכיוון שהAMILITARY של כפרים רבים נטלו חלק במשבי האיבה נגד היישוב, הרי רוב הכפרים נחשבו בעיניו "ההגנה" לעוניים בפועל או ברוח..."¹

"תוכנית ד'" הוכנה על-פי שיקולים צבאים ונועדה להציג ידים צבאים, ולא הייתה בוגדר תוכנית פוליטית לגירושם של ערביי ארץ ישראל. אבל בשל אופייתה של המלחמה ובגלל הערבות בין שתי האוכלוסיות, וכיוון שנעודה לדאוג לביטחונם של האזרחים הפנימיים של המדינה היהודית לקרבת הקרב המשמש ובא לאורך גבולותיה – משמעותה המעשית של התוכנית הייתה ריקון הערים, שבהם ישבוAMILITARY מקומות עוניות וכוחות לא-סדיירים, והריסתם".¹

¹ בני מorris, *לידתת של עיית הפליטים הפלשניים, 1949–1947*, תרגם מאנגלית: ארנון מגן, מהדרה מורחבת ומוחוקקת של המקור האנגלי, שהופיע ב-1987, תל אביב, עם עובד, תשנ"א 1991, 92–93.

לדברי מורים, "מאז ראשית אפריל אפשר להבחין בעקבות ברורים של מדיניות הגירושים... לגביו אзорים וישובים מסוימים בעלי חשיבות אסטרטגית". עם זאת, שיקול דעת ניתן למפקדים המקומיים, שהיו אמורים להחליט נאלו מקרים יש הצדקה צבאיות להרeros כפר ולגרש את תושביו. "מפקדי השדה הבכירים של "ההגנה" לא ראו [בתוכנית] הוראה כללית לגירוש האוכלוסייה האוורחת של הארץ". וזאת ועוד, "בחודשים אפריל-יוני רק מפקדים מועטים ייחסו של "ההגנה" ניצבו בפני הדילמה אם להוציא לפועל את סעיפי הגירוש שנקלו ב"תוכנית ד". העربים בכפרים ובערים לא המתינו לצוא הנירוש והם נמלטו מיישוביهم, לרוב לפני הקרבות או בעיצומם. רק לעיתים רחוקות גדרשו מפקדי ההגנה להתחבט בשאלת, אם לצות על גירוש אנשי המקומן (אם כי בדרך כלל הם מנעו מתושבים נמלטים לחזור אל בתיהם לאחר שור הקרבנות) (בני מורים, לידתה של עיית הפליטים, 94; 95).

ניתן כМОבן לחלק על תיאור זה של בני מורים, כמו על כל תיאור של כל היסטוריון, ואכן יש החולקים עליו. מאחר שהמחברת מיחסת את הטרגדיה של הפליטים הפלסטינים, באופן בלעדי, לבניה הנפשי המעוות של הציונות, ולא לאילוצים הצבאים של המלחמה, ניתן היה לצפות ממנה, במסגרת הוכחת התזה שלה, שתתמודד עם תיאור זה או לפחות תאמיר שהיא מאמצת תיאור עבדתי ופרשנות שונים, מחמירים יותר עם הצד היהודי, ובונה עליהם את ניתוחיה הפסיכולוגיים. אין המחברת חשה צורך לעשות

זאת, נראה משומן שאין היא חשה שהגימות הפסיכואנליסטי שלה זוקק להוכחה ולביטוס עובדתי. באופן מפתיע, היא מקבלת – נראה בהשפעת התזה של בני מוריס – ש"תוכנית לא הייתה מתויה לטרנספר כלל של ערבי יישראל" (149), וזאת היא טוענה בשום מקום כי מתויה כזו בא לעולם מאוחר יותר. אחרים יאמרו כי העניין העיקרי לא היה המבנה הנפשי של הציונים וגם לא האילוצים הצבאיים שלהם, אלא השיקולים הדמוגרפיים. ואולם טיעון בלתי-פסיכואנליסטי זה, הממלא תפקיד חשוב בפוממות נגד הציונות, מיחס ככל הבראה לתבונעה הלאומית היהודית במידה מופרזת של רציונאליות לטעמה של ג'קלין רוז, ואין היא נזקפת לו.

במי מorris עצמו, כידוע, רוחק להמעית בחשיבות שיקוליה הדמוגרפיים של התבונעה הציונית בהקשר זה. במאוא לספריו הוא טוען בהרחבה כי רעיון הטרנספר, שנבע מה צורך להבטיח רוב היהודי גדול ככל האפשר במדינת היהודית העתידית, "הסתובב" בחוגים שונים בתבונעה הציונית ממש זמן רב לפני מלחמת העצמאות ויצר מצב רגשי ותוציאתי שעמד ברקע פעולותיה של ישראל לאורך מלחמה זו (לרבות הסירוב להחזיר את הפליטים בתום הקרבנות) – למורות שלא הייתה "תוכנית אב" לגירוש הפלסטינים. בעוד שאת תחילת הנירושים הוא מיחס באופן מובהק לאילוצים צבאיים חזקים, לגבי המשך הוא מציג תמנה שונה וטוען לא פעם (בספר זה, וביתר שאת – בפרסומים מאוחרים יותר) כי בוצעו גירושים גם ללא הצדקה צבאית ישירה. גם תזה זו, ובמיוחד סקירת העמדות

הציונות שעלה היא מבוססת, שנוייה בחלוקת נוקבת בין החוקרים. אולם, לפי התיאור של מורים, לא ניתן לומר כי התהגה הציונית ניצלה את ההזדמנות הראשונה שנקורה על דרכה – הסירוב הפלסטיני לקבל את תוכנית החלוקה ותחילת ההתקפות הצבאיות על היישוב – כדי להתחיל למשת את נטיית הלב הבסיסית שהוא מייחס לה בנושא זה. לפי תיאורו, לא זו בלבד שלא היו בחודשים הראשונים של הלחימה גירושים (למרות שהבריחה החמונית של התושבים הערבים מאזור הלחימה כבר החלה), אלא שגם מיליניות 'ההגנה' בחודשי הסכוך הראשונים ביקשה לצמצם את היקף מעגל האלים" (60). "בתחילת בקתה 'ההגנה' אסטרטגייה הגנתית גרידא" (53); בהמשך, עם חורפת ההתקפות הערביות, עברה "ההגנה" לפעולות תגמול, אולם, לבסוף מורים, עד מרץ 1948 לא נטהה"ת הגישה שיש לצמצם ככל האפשר את היקף ההתלקחות ולהימנע ככל מהנחתת מהלומות באזרחים, שעד כה לא אירעו בהם מעשי איבה" (53). פעולות של יחידות מקומיות של "ההגנה" שחרגו מקו זה "גנו בצורה חריפה" על-ידי ההגנה (53) ועל-ידי בן-גוריון עצמו (56), בnimוק שאין לדוחף לזרועותיו של המופתי את אותם העربים שאיבם מעוניינים להשתתף בעימות הצבאי. זאת ועוד: מטה "ההגנה" השתדל בחודשים דצמבר 47 עד מרץ 48 – בניגוד לטענת הערבים – לדאוג לכך שפעולות שבוצעו בפקודתו יהיו 'נקיות' ככל האפשר. אומנם ברור היה שמהלומות תגמול נגד התחכורה הערבית ונגד כפרים ערביים יביאו להכרח גם למותם

ולפצעיהם של אנשים חפים מפשע, אבל הוראות נשלו לבל ייחזרות 'ההגנה' להימנע מהרגתם של נשים, ילדים וזקנים. כמעט לא נערכה פעולה, שההוראות המפורחות לבייטהה לא נכללה הוראה מטעם המתה הכללי להימנע מפגיעה בלא-לוחמים. כך, למשל, בהתקפה על הכפר סלמה ליד יפו בראשית ינואר, אסר גלילי במפורש על השימוש במרגמות, מחשש שפצעותיהם יסבו אבדות גם בקרב לא-לוחמים" (57).

דפוס פעולה זה רחוק מלהיות מובן מלאיו בנסיבות של מלחמת אזרחים אתנית כמו זו שהתבהלה לאורכה ולרוחבה של הארץ באותה ימים; הוא לא היה מובן מלאיו בשנות הארכיים של המאה הקודמת והוא לא הפך למובן מלאיו מאז. אין ביחסו שהכוונות החמושים של העربים הפלסטינים קיבלו באותו זמן הנחיה דומות מהנהוגם; מכל מקום בני מורים מצין כי "העיר הערבי העליון התנגד בתקיפות לנכון יוזמות השלום ולהסכם השלום המקומיים" שיזמו, לעיתים בהצלחה, גורמים שונים בהנהגת היישוב וגם מנהיגים מקומיים בחלוקת מהיישובים הערביים (63). במקום ניתוח פסיכואנליטי, מה שמתבקש לשם הערכת אופייה של התבונה הציונית ויחסה לדילמות הכרוכות בשימוש בכוח, הוא לעירך מחקר השוואתי על אופי פעולתם של גורמים חמושים המעורבים במלחמות אתניות באזורי השינוי של העולם. לדוגמה, בקפריסין השבבה התרחשה בשנת 1974 מלחמה בין הטורקים והיוונים – שתי קהילות עם היסטוריה של סכסוך לאומי – שבמהלכה פלש לאי גם הצבא הטורקי. כתוצאה מלחמה זו

התורוֹן כלייל (בגיגוד למה שקרה בארץ בשנים 1947–1948) החלק הטורקי של האי מתחשייו היווניים, ואילו החלק היווני התורוֹן (חלקו עוד קודם) מתחשייו הטורקיים. מאות אלפי איש הפליטים. למרבה הפלא, הסתדרו הטורקים והיוונים בעניין זה ללא השראה מצד שבט צבאי. הם לא נזקקו למאניה של הרצל, לדיכאון של ויצמן, למשיחיות הפרועה של בן-גוריון, לסדר הדברים הקוסמי בראיות הציונים ולפרשנות הציונית לתובניות האלוהיות.

לדפוסי הפעולה של הצד היהודי בחודשים הראשונים של העימות כפי שהם מתוארים על ידי מורים יש השלכה ברורה גם על הערצת מקומות של השיקולים הדמוגרפיים במערכת שיקוליו. כל מי שראה בחובב (מסיבות דמוגרפיות, או צבאות, או מתערובת של שיקולים) את בריחת התושבים הערביים מאורי הקברות שהחלה באותה תקופה – גם מבלי לתרום לכך באופן ישור ומכoon – לא יכול היה שלא להבין כי עצומם היקף מעגל האלים והימנעות מהרג אזרחים מצמצמים גם את זרם הבורחים, או מונעים את הרחבתו. אין זה אומר כלל שהשיקולים הדמוגרפיים לא עמדו לנגד עיניהם של מקבלי החלטות; אולם פירוש הדבר הוא כי عمדו לנגד עיניהם גם שיקולים חשובים אחרים, כמו האילוצים המדיניים, אי-רצון להחריף ולהרחיב את העימות (מה שקרה כי הם לא ראו את הצד היהודי בהכרח לצד החזק – גם מול ערבי הארץ בלבד) ואפלו, באופן שאינו כלל מובן מלאיו במצבים כאלה, אי-רצון להרוג בני אדם חפים מפשע. גם הפעולות המדינית של הצד הציוני באותה זו

מעידה על כך שהוא היה רוחוק מלהראות את ניצחונו במלחמה כ"מושחה בכיס", כפי שיש הטוענים היום (ג'קלין רוז מסתפקת, כפי שראינו, בקביעה שעצם קיום המדינה לא היה בסכנה). מיד לאחר אימוץ תוכנית החלוקה על-ידי עצרת האו"ם פנתה הסוכנות היהודית למועצת הביטחון בדרישה (שנתמכה על-ידי ברית המועצות אך נדחתה על-ידי מדינות ערב בתמיכה בריטית) כי זו תיצור מנגנון לאכיפת ההחלטה ותשולח לארץ כוח בינלאומי שבמסגרתו תוכל תוכנית החלוקה להתממש. לא הייתה זו רק עמדה הצהרתית: הדיפלומטיה הציונית פנתה למשלחות ארה"ב וביריה"ם בהצעה להשתתיף בכוח כזה. אילו התקבלה ההצעה זו, שום שטח מעבר לאביבות החלוקה לא היה יכול להיבש על-ידי היהודים, ובעיה הפליטים הפליטניים לא הייתה נוצרת כלל. עצם העלאה מעידה על כך שבאותו שלב ראתה הנהגה הציונית את תוכנית החלוקה כהישג גדול העולל להישמט מידייה, והייתה מובה לקבוע את תבאי החלוקת בגבולות המוצעים על-ידי האו"ם תוך ויתור על כל סיכוי לשפרם מבחינתי. ההצעה זו נדחתה והמדינה קמה במלחמה. אפשר לשם מה ניזונה של ישראל במלחמה זו ואפשר להציג עליון; מכל מקום, ספק אם יש הצדקה לפרש את רשימת הרकש הצבאי של בונ גוריון כעדות לאובססיה חולנית.

ילים תאבי-קרבות

אחד משיאי הספר בא, ללא ספק, בסמוך לתחילתו (אחר ההקדמות) – דוגמה היסטורית משנה של שלושים האמורים להעיר על אחד

היעוותים הנפשיים שהמחברת מייחסת לציונות: משיכתה והחולנית לאלימות ולשפיכות הדמים. דוגמה זו היא, לא פחות ולא יותר, עליליתם המונית של יהודים מגרמניה הנאצית ורפובלין האנטישמיות. לארץ, דווקא במקביל למרד העברי בשנות השלישיות המאוחרות. המחברת רואה בתופעה זו אישור לכך שהאלימות לא הרתיעו את הציונים אלא משכה אותן (31; נחזר לעניין זה בהמשך)! אומנם מבחינה רצינאלית, כשם שהאינטרס היסודי של הציונות הוא, כפי שצווין לעיל, לא לנפח את הסכנות הצפויות ליהודים בארץ, אלא לגמד אותן, כך אפשר להטיק שאיבטרת זה מהזיב לא לעורר את העימות האלים עם העربים, אלא להבטיח תנאי שקט ושלום שביחסותם יוכל הבית הלאומי היהודי להיבנות ולהתפתח. מובן שני שרוואה את עצם ההגירה היהודית המונית לארץ במטרה להקים בה, או לפחות בחלקה, את הבית הלאומי היהודי כפלישה זרה המצדיקה התנודות אלימה – כפי שראו ذات העARBים הפליטניים – לא יתרשם מרדריפת השלום הציוני ימי המנדט. השקט ששאפו לו הציונים בתקופה זו, פירשו המעשי היה השלם של העARBים עם המפעל הציוני המתנהל בחסות המנדט. מצד שני, החרפת העימותים האלים הביאה, פעמיחר פעם, להטלת מגבלות מצד הבריטים על העלייה וההתיישבות היהודית בארץ, במטרה לשכך את ההגודות הערבית למדינת הבית הלאומי ולמנדט הבריטי; הצורך להימנע מכך היה נימוק חשוב בפי תומכי "הבלגה" בויכוחים הפנימיים בתוך היישוב בנושא זה. בתקופת המנדט שירת אפוא השקט בבירור

את האינטראס המדיני הציוני; אלה שהלכו על מדיניות ההבלגה טענו שאסור להתחשב בשיקול מדינה זה יתר על המידה, על חשבו הצורך להדוף ולהרטיע את האלים העربית נגד היישוב. בימי הקמת המדינה ניתן היה לטעון כי היה אינטראס ציוני ביצירת העימות הצבאי כדי להשיג תנאים טובים אלה שהוצעו בתוכנית החלוקה. ואולם, בפועל, הצד ערב שדחה את הצעת החלוקה גם פתח בעימות האלים (כפי שדווחו זהה בו מפורש שיעשה בעת הדינום על החלוקה במוסדות האו"ם); בחודשו הראשון של עימות זה ביקש הצד היהודי – לפחות לפי התיאור של בני מורים – לצמצם את היקפו.

לגביה התקופה בין מלחמת העצמאות ומלחמת ששת הימים, אפשר לטעון כי היה אינטראס ציוני בעימות צבאי שיאפשר להרחבת גבולות "הקו הירוק". אכן, בשנים הראשונות בתקופה זו היו בתוך הממסד הישראלי קולות ממשמעותיים שקרו ל"סיבוב שני" – בטענה כי מילא הצד השני שואף ומתכוון לכך מתוך אי-השלמה עם קיומה של ישראל, וכך מוטב לישראל לבחור בעיתוי הבוח לה לתחילה. חלק מבני גישה זו גם חשבו ש"סיבוב שני" זה אמרה להביא לכיבוש הגדה המערבית. אולם העימות שנitinן לידיות בו את הגשמת התפיסה הזאת – מערכת שני – התרחש מול מצרים ולא בגדה המערבית, ולא הביא לבסוף להרחבת השטח שבידי ישראל, אלא דווקא לתקופה ממושכת של שקט בגבולות ולעשור שבמהלכו צמחה ישראל והתעצמה. מלחמת ששת הימים פרצה לבסוף כאשר

בראש ממשלה ישראלי עמד לוי אשכול – האדם האחרון שאפשר להשוד בו כי שף למלחמה במטרה לכיבוש שטחים; ברור שלמלחמה זו נבעה מהaims הערבי ולא משאייפת התפשטות של ישראל. לאחר יוני 1967, השαιיפה הטריטוריאלית המרבית של ישראל הוגשמה, ומאותו רגע הפכו הנצים הישראלים לתומכי סטאטוס-קו, ככלומר חסידים מובהקים של אי-لحימה – שפירושה היה כתה, בהעדן הסדר מדיני, השלמת הצד הערבי עם כיבושי מלחמת ששת הימים. משום כך, מי שרצה לבחון באופן ביקורתית את המדיניות הישראלית מאז 1967 על בסיס התנהלה כי בלי קשר לשורשי הסיכון, פתרונו הרاوي כתה הוא "שטחים תמורים שלום", צריך לשאול לא אם ישראל הייתה – ועודנה – מעוניינת להלחם בערבם, אלא אם היא מוכנה, מצדה, לשים קץ לעימות האלים על-ידי הויתור על הכיבוש. במקביל, השאלה ש策ריקה להישאל לגבי מדינות ערב והפלסטינים היא באיזו מידה הם היו מוכנים בתקופה זו לוותר על העימות האלים לאחר סיום הכיבוש (של שטחי 67). המחברת אינה מתעכנת על נושא זה, אפילה לשם הטפת-מוסר חד-צדדית לישראל, לאחר שענינה הוא לא בכיבושים 1967 אלא באלים הכרוכה בעצם רצונם של היהודים במדינה שלהם; כל גילוי של אלימות וכוחנות מהצד הציוני לאורך הסכטור נתפס כהשתקפות של פגם בסיסי זה וחלק מהשלכותיו הבלתי-نمבעות. מכל מקום, לגבי שתי התקופות שהמחברת מרכזת בהן את ביקורתה על הכהנות הציונית והישראלית – התקופה המעצבת של המפעל הציוני בימי המנדט,

והתקופה שלאחר 1967 – ניתן לקבע כי העימות האלים עם הערבים היה מוגדר לאינטראס היסודי של הצד הציוני-ישראל, בעוד שצד הערבי היה אינטראס יסודי בערעור אלים על הסטאטוס-קוו (אotto הוא תפס כבלתי-נסבל מבחינתו וכסוג של אלימות). הדוגמה המובהקת לערעור זה שהוכתר בהצלחה, הייתה במלחמת ים הכנפרים; בעוד שההבדל של אי-הMOVנות הישראלית למלחמה זו, במידה שראוים בו יותר מסתמ טעות מדעיתית, מסמל את הדבקות בסטאטוס-קוו ואת האשליה שנייתן יהיה להמשך ולהזיק בשיטחים ללא מלחמה. מובן שאין בכך כדי לסתור את אפשרות לטעון כי במקרים מסוימים, או רבים, חרג הצד היהודי מגבולות הסביר בתגובה לאלימות הערבית – בתבאי שזו טענה המחייבת הנמקה ולא אקסיומה.

ואולם כל האמור לעיל מבוסס על ההנחה שהזרמים הציוניים העיקריים התנהגו, ככל, בצורה רציניאלית מתוק רצון לקדם את האינטראסים הציוניים (כפי שהם הובנו על-ידי כל זרם, לעיתים באופן שונה – מכאן הויכוח הגדל על ארץ ישראל השלמה מול חלוקה). לעומת זאת, עיסוקה של המחברת הוא, כאמור, בעיותם הנפשיות של הציונות, ומסתבר שאחד מהם הוא יצר המות הגורם לה להימשך לעימות האלים במקום להימלט ממנו. משום כך, לאחר שהיא פותחת את ספרה בדיון ארוך, המשתרע על יותר משלשה עמודים, על שבתי צבי, עלילותין, שיגיוןתו והזיותו, עוברת המחברת לציוון העובדה כי שמעה בשנת 2000 מזוג מנהלים בלבד

שבות שעלו לישראל 8 חורשים קודם לכן, שהבריהם המתחלים
חשים "בלתי-מנצחים" דוקא מאו פרוץ האינתיפאדה השנייה
וריבוי הקורבנות.

אני מזהה בשיחתם את אותה מגיה של נחמה ואיימה (נחמה
בעצם איימה) ש[גרושים] שלום מתר בלביה של המשיחית
האפוקליפטית. על-פי הגדה המשיחית, הגאולה עתידה לבוא
על עם ישראל ביטורים. הישועה תעללה באימה ובהרס...
[עד 4 שורות המוקדשות לאותו נושא, ואז פסקה חדש:]
האיימה מגיista אפוא לשירותה של התעצומות הלאומית.
בשנים 1929 ובין 1936 – 1939, כאשר העימותים בין
היהודים לפלאטינים בפלשתינה הגיעו לשיאם, מספר
"העלולים" נסק (אם כי שנת השיא בעלייה הייתה דוקא
בשנת 1935); שיעור זה שב וצלל בתקופות של שקט יחסית.
בהתאם לזאת, עלה מספר המהגרים מבריטניה לישראל
מ-760 ל-832 בשנת שלאחר מלחמת ים הכנורים, שב
וחינק עם פריצתה של האינתיפאדה השנייה
ב-2000 והוסיף לעלות בהتمדי עד שנת 202 (ב-2003,
לעומת זאת, עמד מספר המהגרים בשפל שלא היה לו תקדים
מאז 1989).

כעת חזר הדיוון לזוג המתחלים מאלון שבות, המתוחקים לנוכח
איומי האינתיפאדה: "אפשר שבני הוג אינם שים אליו סנה, אך
הם מודים בסגולתה המשלבת" (31).

אין זה נדיר, כמובן, בסכוסים לאומיים ש"האימה מגוista לשירותה של ההתצמות הלאומית". התופעה נובעת מהנטיה להתכלד ולהתאחד – לעיתים לא נדירות גם להקוץ – בשעת סכנה ועימות חיצוני. גטייה זו חזקה במיוחד בקרב קבוצות מיעוט אידיאולוגיות (כמו המתחלים), אולם איננה מוגבלת להן. אין צורך לומר שהיא באה לידי ביטוי בולט מצד العربي והפלסטיני של הסטוק, לאורך עשרות שנים ובסיכון יבשנים ואחרונות. אין היא קשורה, ברובית המקרים, בשום "משיחיות אפוקליפטית". אולם כל מי שסוקר את תולדות העליות היהודיות לארץ והירידות ממנה במאה השנים האחרונות, יוווכח בקלות כי מבחינת השפעתו על האינטראס היסודי של הציונות – להבטיח עלייה המוגנית ולמנוע ירידתה – העימותים האלהים עם העربים מהוועה, צפוי, מכשול ולא יתרון; על כך מעידים, כפי שנראה מיד, גם נתוני העלייה מסוף שנות השלוושים. אלא שהיהודים לא החליטו במאה השנים האחרונות אם לבוא או לא לבוא לארץ רק בהתאם למידת משיכתם לאימה ולמות, וגם לא רק בהתאם לדמת מחויבותם לאקיאולוגיה הציונית. לעיתים היה להם גם שיקול נוספת: מצבם בארצות מוצאים. נראה שעובדה זו בעלה מעוניה של מחברת הספר ביקורת על הציונות – ולא רק ביחס לשנות האלפיים היא בעלה, אלא גם ביחס לשנות השלושים של המאה העשרים. לגבי הגברת העלייה

מבריטניה לאחר פרוץ האנטיפאלה השנייה אין המחברת ליקחת בחשבון את האפשרות כי תופעה זו – במידה שניית – להסיק מסקנות מרחיקות לכת מעלייה של כמה מאות אנשים, מן הסתם רוכם בעלי מחויבות דתית ואידיאולוגית גבוהה מהמדובר בעליות המוניות – נבעה (גם) מהגברת גילוי האנטיישמיות בבריטניה באותו תקופה (תופעה שתועדה בדור'ה שהוגש לבית הנבחרים על-ידי ועדת פרלמנטארית שעסקה בנושא). מכל מקום, המחברת מצינית את הירידה המשמעותית בעלייה מבריטניה בשנת 2003. שמא פיגועי ההתאבדות ברחובות ערי ישראל גרמו בסופה של דבר לפגיעה גם בעלייה אידיאולוגית זו?

לגביו שנת 1929, המחברת פשטוט טוענה. לא הייתה זו כלל ועיקר שנת שיא בעלייה, למורות הטבח בחברון שהיה אמר לשליטה לשוק לארץ המוני היהודים. שנת השיא עד אז הייתה 1925, כאשר שקט ושלווה שררו בארץ; אולם בשל מה שידוע כ"גזרות גראבסקי" בפולין גברה מאד העלייה ממש, ומספר העולים הכלול הגיע ל-34,386. הנתון לגבי 1929 הוא 5,249. הגענו אפוא לשנת השלושים המאוחרות – שנות המרד הערבי שהיו גם שנים של עלייה בהיקף נרחב יחסית. אין המחברת מסוגלת להעלות בדיונה שום סיבה אחרת, פרט לייצר המות ואפוקליפטי של הציונים וניטיהם להתנגד באימה, לכך שניים אלה היו גם שנים של "הגירה היהודית לפלשתין" בהיקף רחב. אם היה "משתנה מערבי" שגרם להגברת

העליה דווקא בשנים אלה, עם כל האלימות ששורה או בארץ, הוא נעלם מעינה. התזה עצמה היא, אגב, הכל מוחלט – גם ללא "המשתנה המתעורר". שנת השיא האמיתית בעליה, כפי שהמחברת עצמה מצינת, הייתה דווקא שנת 1935, לפני תחילת המאורעות. אז באו לארץ 62,472 יהודים, בשנת 1936 – 1937, בשנת 1937 – פחות מ-10,629 (למרות שהמרד הערבי היה בעיצומו), בשנת 1938 – 14,675 – בשנת 1939, כאשר המרד הערבי כבר דען, היהודים, משומם מה, גילו רצון מיוחד להגעה לפולשתינה ו-31,195 – מהם עשו זאת. נראה שהיה להם משעם באירופה בשנת 1939.²

מי הם האנשים להם היא מייחסת את הרצון להגעה ארזה דווקא בשעת סכנה, מתוך ערגה כmosה ל"סגולתה המשלהבת"? אין הדברים מתיחסים למנהיגים ציוניים או לפעילים המוחיבים לרעיון. מדובר בעיקר (אם כי לא רק) בעשרות אלפי "יקים" שהניצים גזו מהם את גרמניה – ארץ שרובם הגדל וראו בה את מולדתם ולא חלמו לעזוב אותה. מה להם ולשבתי צבי? גם הקשר של רובם למתרחשי אלון שבות, מבחינה תרבותית ורעיונית, הוא קלוש למדי. השקפת העולם של רובם לא עוצבה כלל על-ידי האידיאולוגיה הציונית, על שלל העיוותים ובגירוזות שהמחברת מייחסת לה; הקשר היחיד בין אידיאולוגיה זו ובינם נערן בכך שהציונות הבינה

---

² ראו (בסתמך על נתוני ממשלת המנדט והסוכנות היהודית, עם הבדלים מזריים ביניהם)

Moshe Sicron, *Immigration to Israel 1948-1953*, Falk Project and Central Bureau of Statistics, Special Series No. 60, Jerusalem 1957, Table A.1.

וניתחה יותר נכון מכל גורם אחר את מצבו האמייתי של העם היהודי באירופה באותה תקופה. לאנשים אלה, אשר זהותם היהודית הייתה לדבבים מהם מקור לאסון אך לא משענת של ממש בשעת מצוקה, שעורי העולם כולו נבעלו בפניהם בשעת אסונם – שהרי אריה"ב, מדינות מערב אירופה ואוסטרליה סרבו להגדיל את מכוסות ההגירה הרגילים, אף נימקו זאת לעתים בחשש שהגירה יהודית מוגברת תעורר אצלם את האנטיシמיות – לאלה מיחסת ג'קלין רוז את הערגה – אולי תחת-מודעת – ל"סגולתה המשלהבת של הסכנה" בבוואם לארץ ישראל. אלה ביקשו למצואו כאן "נחמה דזוקא – באימה", לאחר שננטשו את גרמניה הנאצית (או במקרים אחרים – את פולין בשיא האנטיシמיות שלה). ואת זאת כתובת מהברת המודיעיה לקרוא בהקדמה לתרגום העברי של ספרה כי משפטה סבטה נספחה בשואה (12). ויש לומר כי אין המחברת מבקשת להוליך את קוראה שלויל בכונה תחיליה – העובדה כי היא "מתנדבת" לגלות כי שנות השיא האמייתית של העלייה הייתה דזוקא מעידה על חום-לב מסוים, אם לא על יכולת לגות גבורה. אין היא מרמה – היא שבורה בקונכפייה, ללא יכולת מינימאלית לבחון את טיעוניה שלה באופן ביקורתני.

4. סיכום

השנאה, כידוע, היא יועץ רע, אך נדמה שהרצון להטיף מוסר עלול להיות יועץ רע עוד יותר. יותר משמהחברת שונאת את הציונות ואת מדינת ישראל (בכך עולים עליה רבים), יש לה רצון עז להטיף להן

מוסר. אחרי שורשי הפסיכולוגיים של רצון זה איבני מתימר לנוטה ולהתחקות: הספר מהוּה אזהרה מספקת מפני עירוב בין פולמוס פוליטי וניתוח (פסבדו)-פסיכולוגי. לאחר שאימצה את הקונצפצייה הבסיסית של ציון-הטפת-המוסר המתבקש, אין המחברת מביחה לשום פרט עובדתי לבבל אותה, אין היא מייחסת לדיעת העובדות חשיבות מיוחדת. ראיינו שהוא סבורה כי עד סוף מאי 1948 בקשרי נורתה יריה אחת במלחמות העצמאות הישראלית; היא שמעה בודאי בקצת האוזן כי המדינה הוקמה באמצעות יהודים זה, ומניהה כי שום דבר ממשוערי לא יכול היה להתרחש בשבועיים הראשונים לאחר-מכונ (מה גם ש"מוסכם" על היסטוריונים כי המדינה לא הייתה בסבנה ממשית). היא כותבת על "ארגון 'בונד' הסוציאליסטי שהתנגד לכל גילוי של לאומיות יהודית" (137); היא שמעה בקצת האוזן שהיא הייתה פעם תנועה יהודית זואת שהתנגדה לציונות, ומסיקה מהה שאמם כך, היא שללה בודאי את הלאותיות היהודית. המחברת יודעת בספר כי הרצל פנה לאפיקור "והבטיח להוביל תנועת המונים להמרתם של היהודים לצורות" (127); תגובת האפיקור לא נמסרה. היא שמעה בקצת האוזן שהיו להרצל, לפני שגיבש את משנתו הציוני, הרהורים כאלה, ומפנה לוungan, שבו הוא מספר על כך, כאילו זה יודיע עדות לכך שהפניה לאפיקור אכן התרחשה במציאות. "בניזחו של הרצל נועד הקיזור עם הסולטן בניסין, שהעליה חרס, לשכנע את השליט העותמני להניח ליהודים לצאת לפולשתינה", היא מספרת (128); נראה שהמחברת לא רק חשבה שהציונות האמינה ב"כל-

"יכולת", אלא אכן הייתה כל-יכולת עד כדי כך שהרצל היה מסוגל " לנצח" על הקיזיר הגרמני. עורכי המהדורה העברית של הספר בהוצאת "רסתלינג" מיחסים להרצל, בהערה מטעם, יכולת מופלאה עד יותר: הם מסבירים לקרוא כי "יהודה אלקלעי (1798-1878) [יהה] ליד סרייבו, בנוויריו ביקר בירושלים והושפע מוחגוי המקובלים באזורה... תפיסת הציונות שלו מושפעת מן הציונות המדינית של הרצל וمبוססת בעיקרה על רכישת הארץ בכסף לאורה של פרשת רכישת המכפלה המקראית" (בעמוד 176, הערה 132). לא לשואו חזרה ומתריעת המחברת על סירובה העיקש של הציונות להכיפוף את עצמה לחוקי הטבע. יכולתו של הרצל להקנות את תפיסת הציונות המדינית שלו, שוגבשה בשנות התשעים, ליהודה אלקלעי, שנטבקש להסתדרות הציונית של מעלה בשנת 1878. צריכה קרוב לוודאי להיחשב לאחד משיאיה של תופעה מדאגה זו. "תפיסת תלאותיהם של היהודים כביטוי של אנטישמיות נצחית, ולא חלק מרכיבתה של המציאות הפוליטית בעולם המודרני, הייתה וצונגה אחת מטעויות היסוד של הציונות המדינית" – טענתה המחברת, תוך הסתמכות על חנה ארנדט (148). באופן דומה מתואר הרצל כמו שדבך "מאז ומעולם" בתפיסה לפיה העם היהודי "מכותר על-ידי אויבים נצחים" (121). "אנטישמיות נצחית"? האם אחת הטעויות של הרצל לא הייתה דווקא אמונה כי הקמת המדינה היהודית והפיכת היהודים לעם "נורמאליל" ישימו קץ לאנטישמיות? הייתה זו אמונה נאייה שהופרכה על-ידי הניסיון ההיסטורי, אולם

ברור שאמונה זו היא ההפך המוחלט מההנחה בדבר נצחותה של שנות-היהודים נסח "עשו שונא ליעקב". המחברת עצמה אומרת (8) על "אלטנילנד" של הרצל כי "לפרקים אפשר לקרוא ברומן הפתוח, החלוני והפלורליסטי זהה כבחלום פוטט-ציוני" (מוני שהוא בודאי מחמא בפייה). מי שהאמין ב"אנטישמיות נצחת" אינו יכול להציג חzon המצטיין בהעדרה של עוינות כלשהי בין הקבוצות הלאומיות השונות" (80). מוכן שהציונות היא תופעה רחבה הרכה יותר משנתנו של מיסודה. אולם טענה מכילה לגבי הציונות המדינית המייחסת לה השקפה המנגדת לדעתו של הרצל – ושל מנהיגים ציוניים רבים אחרים – אינה ניתוח ביקורתי אמיתי אלא שוב – התפת מוסר הפוטרת את עצמה מהתעניינות בעובדות.

"כיצד זה הקים לו אחד העמים הבורדים ביוטר בתבל את אחת המדינות הלאומיות האכזריות ביותר בעולם המודרני", מנסה המחברת (132). עקרונית, יתכן שאין צורך להיזקק להשואות כדי לבקר את ישראל – לא להשואות עם שכניה, לא להשואות עם האופן בו נלחמים כוחות הקואליציה בעיראק ובאפגניסטן, ולא להשואות עם העבר המתבקשיות מאזכורה של "ההיסטוריה המודרנית" (ולא רק של העולם בימינו). אולם המחברת מצילה לא להיזקק להשואות גם כאשר היא טוענת, לכורה, טענה השוואתית מובהקת: "אחד המדינות האכזריות ביותר". האם זה נאמר ברצינות? יתכן כי אין לראות בדברים אלה, למורות צורתם החיצונית, טענה השוואתית או טענה עובדתית מסווג כלשהו; זהו,

בסק הכלול, עוד גוסח של הטפת מוסר. לפניהם ניתן להפקיד תועלת גם מביקורת מופרזת ולא הוגנת – אבל לא מדברים המנותקים במיידה כזאת מהמציאות.

ביסודי של דבר, הצעינות רואיה בעיני המחברת להטפת מוסר משומ שמלכתה הילדה היא "[tabua] הרבה מעבר למיידה, הרבה יותר מדי" (84). השימוש בכוח בשירותו של "יוטר-mdi" זה נפלט אפוא באופן גורף, ללא צורך לדון בפרטים או לדijk בהם, כאשר הם מזכירים כבדך-אגב. אולם המחברת גם מצהירה על אמונה כי "הצעינות נולדה מ恐惧 שאיפה לגיטימית של עם נרדף להקים לו מולדת" (16). אין בשום מקום בספר התמודדות עם השאלה מודע, בעצם, שאיפתו של עם נרדף זה להקים לו מולדת דוקא במתכונת של מדינה עצמאית – שאיפה הנחשבת בדרך כלל ללגיטימית גם כאשר היא באה מצד עם שאינו נרדף – צריכה להיחשב ל"יוטר mdi". לא שיש קושי לנחש מודיע דוקא במקרה היהודי בהשכד הדבר ל"יוטר mdi": חלק מהטרגדיה של עם נטול-مولדת – ולא רק נטול-עצמאות – היא בדיק זו, שאין הוא יכול להקים מולדת אלא בניגוד לרצונם של רוב יושבי הארץ בה הוא רואה את מולדתו הקדומה ואת מולדתו העתידית, אך בנסיבות היא מולדתם של אחרים. יש הרואים בעיקרונו של שני מילונות לשני עמים את הפטرون הצדק ביותר לדילמה זו. ניתן לחלק על השקפה זו, אך אין בספר שמן של ניסיון להתמודד עם הנושא. מי שմבקש להכריע בדיילה זו כנגד הצעינות המדינית צריך להציג ביושר אותה ואת המשמעות המעשית של

החוואה שבהתפת מוסר

דוחיות התביעה היהודית לעצמאות לאומית במאה העשרים. כל יותר להטיף מוסר. גם עם הדילמות הקשות שיצר ויוצר הסכטור הלאומי הממושך שהתעורר בשל שאיפה יהודית זו, ועם שאלת גבולות השימוש בכוח, אין המחברת מתמודדת כלל; היא משתמשת בתסתפקת בהטפת מוסר נבוכה ל"צד אחד של הדרמה". בטור כך הופכת הדרמה לגורוטסקה שלא ניתן ללמוד ממנה דבר מועיל – על כל פנים, לא אם מתעניינים בשאלת החשובה מה מותר ומה אסור, מה ראוי ומה לא ראוי בנסיבות קשות אלה.

אלכסנדר יעקבסון, הוגג להיסטוריה, האוניברסיטה העברית,
ירושלים